

A ZENE FELEMEL... ÉS MEGTART

A Snétberger Zenei Tehetség Központ mint pedagógiai kihívás és iskolakísérlet

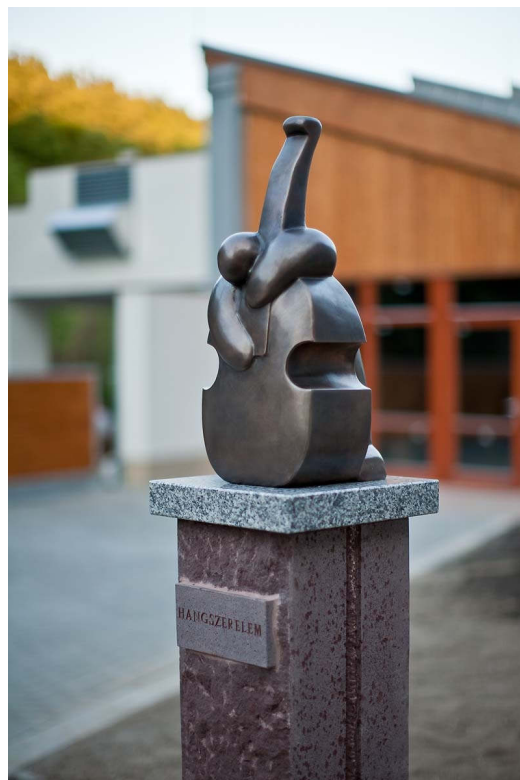
Snétberger Ferenc, a nemzetközileg elismert, roma származású gitárművész és zeneszerző – a Norvég Alap és mások támogatásával – olyan modell értékű, hazai és nemzetközi szinten egyaránt elismert iskolát teremtett, amelyben fiatal, hátrányos helyzetű roma zenei tehetségeket a világszínvonalú képzés és mentorálás révén hozzásegíti zenei karrierjük elindításához. Az évente közel hatvan gyermeket ingyen tanító, 12 hetes képzés az általános és középiskolai tanulmányok mellett is elvégezhető. A távolabbi cél a kisebbségi zenekultúra erősítése, újjáélesztése és a hozzáférés biztosítása olyan gyermekek számára, akik ilyen képzéshez, ilyen hangszerekhez, ilyen szereplési lehetőségekhez helyzetükből következően nem juthattak. Tudomásul véve a zenei képzés specifikumait – és a társadalmi mobilitás hiányát – a projekt szakemberei olyan modell megalkotására törekedtek, amely képes kiegyenlíteni a nevelés perszonalizációs és szocializációs oldalának látszólagos ellentétét. A jelen tanulmány szerzőjét azok a pedagógiai implikációk és technikai megoldások érdekelték, amelyekkel sikerült céljukat elérni.

Felsőörs a veszprémi fennsík peremén helyezkedik el, annak magasából látja a Balatont. A kis falut számos völgy szabdalja, Árpád-kori templomának közelében a legnagyobb a Malom-völgy, amely újabban nemcsak izgalmas geológiai skanzen, hanem egy reményt keltő zenepedagógiai és szociális kísérlet színhelye. A patakot is dajkáló völgyben elrejtve, a volt úttörőtábor helyén, a tájba modern formákkal illeszkedő, bentlakásos, a zenéhez szükséges elmélyülést összkomfortos kényelemmel támogató iskola-, kutató- és konferencia-központ épült: a Snétberger Zenei Tehetség Központ. Ennek az iskolaprojektnek több mint egy éves eseményeit vizsgáljuk, elsősorban a pedagógiai környezet és a szociálpedagógiai lehetőségek szempontjából.[\[1\]](#)

Előzmények

A sikeres projektek tervezésében mindig fontos szerepe van a képzelőerő intenzitásának. Valakinek el kellett képzelni egy olyan intézményt, amelynek diákjai a tehetség keskeny, távolról sem kitaposott ösvényén járva, veszélyekkel

övezett emelkedőn törnek céljuk felé. Valakinek meg kellett látni a helyet, ahol ez fizikailag megvalósítható. Valakiknek létre kellett hozniuk azt a szellemi felépítményt, amelyben a zeneszeretet kibontakozhat. Fontos volt, hogy a megfelelő időben a megfelelő személyek megtalálják a megfelelő pályázati lehetőségeket, és még hosszasan sorolhatnánk. Egy bizonyos, hogy a projekt körül bábáskodó szakembereket leginkább a zene szeretete, a zenében kötött barátságok és a zene mindenre kiterjedő pedagógiai hatásába vetett hit kötötte össze. Ugyanakkor osztoztak abban a meggyőződésben is, hogy a társadalmi felemelkedés útja az oktatáson, az oktatás minőségén keresztül lehetséges. Előttük állt a példázat, a világhírbe katapultált Snétberger Ferenc gitárművész emberi, pedagógiai és zenei nagysága; s vele, mintegy duóban, az elképzelést a mai valóságba plántáló, kiváló menedzseri és vezetői erényekkel rendelkező Mészáros Zoltán tanár és vállalkozó személye. A pályázat megnyerése óta (2010) lankadatlan médiafigyelem kíséri a projektet, olvasóink számos, gazdagon illusztrált anyagot találhatnak az interneten (Snétberger Zenei Tehetség Központ). A honlap részletes és gondos munka, különösen a folyamatosan szerkesztett Médiatükör című fejezetet ajánljuk figyelmükbe. A média alighanem a Norvég Alap jelentős támogatására (2,7 millió EUR) figyelt fel, jóllehet a projektet a Magyar Állam is támogatja. A támogatók köre ma már számos céggel, civil szervezettel bővült. Mindemellett a projektet csak állandó pályázással és szorgos munkálkodással (Malom-völgy Oktatási és Szabadidő Központ), illetve adományozással lehet fenntartani.

1. ábra Bognár László: Hangszerelem[2]

A körülmények

Kanyargós betonúton jutunk le a völgybe, át a patak kis hídján. Már az előudvarban világhírű jazz-zenészek életnagyságnál nagyobb képei fogadnak, Bognár László szobrászművész „Hangszerelem” elnevezésű, stilizált bőgős szobrával. A tábor ovális térségét mindkét oldalon – mint szempillák – épületek szegélyezik. E nagyon is földi szem égi tehetségeket kutat... A szálláshelyeken kívül hangversenyterem, közösségi helyiségek és főként a klasszikus zeneszerzők nevét viselő, a tanítás és a gyakorlás színhelyéül szolgáló zenetermek töltik ki a 2100 négyzetméternyi beépített területet. Tanrendi és tábori szempontból is rendkívül lényeges, hogy minden épületrész könnyen és gyorsan megközelíthető. Az oktatás és színpadszerű jelenlét biztosítása érdekében mind a tanárok, mind a diákok számára egyaránt fontos az intézmény tekintélyes hangszerparkjának minősége. A hangszereket az egyszerűség kedvéért táblázatosan mutatjuk be.

Az intézmény hangszerparkja

- 1 + 4 koncertzongora és pianínók (Yamaha)
- 1 koncert-cimbalom (Bohak)
- 10 gitár (basszus, spanyol, elektro-akusztikus, western, stb. (Fender, Cort, Yamaha)
- 1 nagybőgő, 2 cselló, 5 hegedű (Yamaha)
- 1 fuvola, 1 klarinét, 1 altszaxofon, 1 tenorszaxofon, 1 szopránszaxofon (Yamaha)
- 1 trombita, 1 vibrafon, 70 kottaállvány (!) és a kották (!)
- 4 teljes dobfelszerelés, hangszer-kiegészítők (húrok, pengetők, vonók, dobverők, tokok, állványzatok, gyanta, stb.)
- + saját hangszerek is;
- továbbá: erősítők, mikrofonok, keverőpultok, kábelek, csatlakozók, hangfalak, fejhallgatók, tartók, állványok, stb.

Snétberger Ferenc és csapata 2010 ősztől kezdve mintegy 350 jelentkezőből, több magyarországi helyszínen vizsgálódva, 65 főt választott ki. A nyári szemeszterben hosszabban, az őszi és tavaszi szemeszterekben rövidebben, de összesen 12-12 hetet töltöttek a táborban. Az eredeti elképzelés szerint a tanulmányi időben az ország legkiválóbb jazz-zenészei és zenetanárai tanították a tanulókat. A tantervben nemcsak zenei tárgyak szerepeltek, hanem angol nyelv, számítástechnika és egyéb művészeti és gazdasági tárgyak is, beleértve a

társadalmi beilleszkedés, a tudatos társadalmi szerepvállalás tantárgyait is. A 2. ábrában a legismertebb művésztanárokat, a 3. ábrában pedig az eredeti tantervben szereplő tantárgyakat mutatjuk be.

A legismertebb művésztanárok

<ul style="list-style-type: none"> • Snétberger Ferenc, gitár • László Attila, jazz gitár • Szakcsi-Lakatos Béla, jazz zongora • Oláh Kálmán, jazz zongora • Barcza-Horváth József, nagybőgő • Hajas Szilárd, fuvola 	<ul style="list-style-type: none"> • Mohay András, dob • Lantos Zoltán, jazz hegedű • Rozsnyói Péter, jazz zongora • Vámos Péter, klarinét • Oláh (Tzumó) Árpád, jazz zongora • Lukács Miklós, cimbalom
--	---

A tantárgyak

<ul style="list-style-type: none"> • Egyéni óra (2 óra) • Zeneelmélet (2 óra) • Hallásgyakorlás (3 óra) • A zenész szakma alapjai (1 óra) • A zeneszerzés alapjai (1 óra) • Improvizáció (2 óra) • Világzene (2 óra) • Zenekari gyakorlat (5 óra) • Zenei hagyományok (1 óra) • Korrepetíció (5 óra) • ESTI KONCERTEK (tanároknak, tanárokkal; 2 alkalom / hét) 	<ul style="list-style-type: none"> • Angol nyelv (5 óra) • Számítástechnika (2 óra) • Roma kultúrtörténet (1 óra) • Marketing (1 óra) • Médiaművészet (1 óra) • Színpadi előadó-művészet (1 óra) • Tanulásmódszertan (2 óra) • Pályaorientáció (1 óra) • Emberi jogok, demokrácia (1 óra) • SZABADIDŐS
--	--

	PROGRAMOK (7 alkalom / hét)
--	---

A szemeszterek közötti időszakban az együttműködés biztosítására és a földrajzi távolságok leküzdésére pályázat révén mentorokat kértek fel, akik jelentős összekötői feladatokat láttak el a család, a helyi iskolák és a Snétberger Központ között, minthogy a táborban már együtt laktak tanítványaikkal. A működtető apparátust jelentősen igénybe vette a média állandó figyelme, a rengeteg rendezvény, a kutatók kíváncsisága, nemkülönben a tábor belső életének logisztikája és a napirend betartatása. Csak csodálattal lehet beszélni arról az odaadásról és munkabírásról, amellyel látogatásai során e sorok szerzője is találkozott. A hivatásos stábon kívül a tábor mindennapi életét oktatási időben még animátorok is segítették, akik önkéntesként csatlakoztak a projekthez.

A Snétberger Zenei Tehetség Központ munkatársai

<ul style="list-style-type: none"> • Mészáros Zoltán, ügyvezető igazgató • Tromposch Julianna, operatív igazgató • Kőműves Judit, hálózati és ösztöndíj koordinátor • Baráth Szabolcs, mentor • Dósa Valéria, mentor • Nyerges Mária, mentor • Németh Anita, mentor • Rafael Melinda, mentor • Tóth Andrea, mentor 	<ul style="list-style-type: none"> • Snétberger Ferenc, művészeti igazgató • Szeberin Réka, kommunikációs vezető • Szily Krisztina, kommunikációs munkatárs • Kanyár Krisztina, asszisztens • Gyöngyössi Brigitta, asszisztens • gondnokok, karbantartók <p style="text-align: center;">+ az animátorok</p>
---	---

A tábor életéről, lakóiról dokumentumfilm készült (Almási Tamás: A zene felemel), és a diákok produkcióit nemcsak a régióban, hanem országszerte, valamint a MÜPA 2012. március 31-i záró koncertjén is élvezhette a nagyjérdemű – köztük a szülők és barátok, akik élményeikről a világhálón is beszámoltak. Mindezeket, valamint az I. évfolyam évkönyvét érdemes az interneten felkutatni, hogy a hely, a tanítás, és a pedagógiai kontextus szellemét átélhessük. A tanítványok egy része az idén már magyar vagy német zeneoktatási intézményekben folytatja tanulmányait, másokat a következő

tanévre is meghívtak. Általános az a tapasztalat, hogy a zenében magabiztosságot szerző, személyiségükre jobban rátaláló fiatalok iskolai teljesítménye otthoni környezetükben is javult.

6. ábra Először együtt

A pedagógiai és szociológiai kutatás lehetőségei

A táborban rengeteg olyan dokumentum van, amelyek ugyan a projekt-jelentésekhez készültek, de tudományos szempontból is feldolgozhatók. A diákok számos kérdőívet töltöttek ki és egyéni portfóliókat is vezettek. Dokumentumelemzésnek lehetne alávetni önéletrajzukat, a róluk megjelent újságcikkeket, bemutatkozó hangfelvételeiket és az eddigi videofelvételeket. Remélhető, hogy a különféle alapítványok megbízásából a táborba érkezett szociológusok, pszichológusok elemzik és bemutatják az elkészített riportokat, strukturált interjúkat, esetleg mélyinterjúkat. Az eddigi dokumentációból nem derült ki, hogy milyen mennyiségű és mélységű pszichológiai tesztet, illetve nyelvi és informatikai tesztet oldottak meg a táborlakók. A zenei előrehaladás vizsgálata sem mindenütt dokumentált, bár nyilvánvalóan ez állt a fókuszban és a megfigyelés nemcsak a tanórákra, hanem a hangversenyekre is kiterjedt. Szociometriai felmérések is készültek, de nincs tudomásunk pedagógiai akciókutatásról, amelyet ilyen körülmények között természetesen rendkívül nehéz megvalósítani, hiszen itt az egyéni órák intimitását bármilyen jelenlét feszélyezné. Mindettől függetlenül jelen sorok szerzője nemcsak a nyilvános hangversenyeket és a Nyílt Napokat látogatta, hanem számos tanórán „belülről” és közelről is figyelhette a történéseket.

7. ábra Szakcsi-Lakatos Béla óráján

Ezen a ponton véget is érhetne ez a tömör beszámoló az indulásról azzal, hogy várjuk a kutatások eredményeit. Mindezek hiányában is szükséges azonban e vállalkozás pedagógiai és társadalmi jelentőségének elemzése, értelmezése, értékelése. Ez azonban szinte -megoldhatatlan feladatnak tűnik, hiszen olyan, paradoxon-szerű közhelyet kellene neveléelméleti, oktatáspolitikai, tantárgy-pedagógiai stb. szempontból megmagyarázni, mint például azt, hogy „erősíti-e a kivétel a szabályt”... Snétberger Ferenc és csapata ugyanis mereven, vagy ha úgy tetszik, makacsul követ egy elképzelést, egy projekt-ideológiát és eközben – nem tudatosan ugyan, de mégis – figyelmen kívül hagynak jó néhány pedagógiai közhelyet; kikerülnek, nem vállalják fel a mai magyar iskolázás problémagócait. (Miért is tennék?) Sietve leszögezzük, hogy itt és most – Felsőörs, 2012 – eredeti célkitűzésük máris megvalósult: hazai és nemzetközi hírű iskolát alapítottak, amelynek növendékei a viszonylag rövid, intenzív képzést követően megmozdulnak, fejlődnek, kirepülnek, magasabb röppályára állnak. Ennek a sikeres másságnak főként a pedagógiai implikációit keressük.

8. ábra Gitárból több kell

Pedagógiai elmékedések: a kihívás

A neveléstudományban és még inkább a tényleges pedagógiai gyakorlatban számos olyan, „örökzöldnek” tekinthető ellentét, sőt ellentmondás él egymás mellett és termelődik újra, amelyre minden iskola, illetve oktatási rendszer kénytelen valamilyen választ adni. Bár a Snétberger Zenei Tehetség Központ – mint tudjuk – németországi elképzelést követ, jelen megvalósulási formájában magyar és egyedi eset. Bátran felvállaljuk korunk iskolai életvitelében olyan szokatlan „tabukat”, amelyekre mégis kínál pedagógiai megoldásokat. Melyek ezek a „tabuk”, és mitől működőképesek a kiszemelt eljárások?

1. Szegregáció (roma gyermekek válogatás alapján történő elitképzése);
2. Klauzúra és *genus loci* (bezártság és a hely szellemének erősítése);
3. Perszonalizáció (a személyiség fejlesztésének maximális erősítése).

Az irányító csapatnak nincsenek illúziói; tudják, hogy a kiemelkedő zenei tehetség „ritka madár” (vö. Dresch 2009). Több száz jelentkező közül válogatnak, és olyanokat választanak ki, akiknek már bensőséges kapcsolatuk van a dédelgetett tárggyal: a hangszerrel. Olyanokat, akikben felsejlik a zenei hatás kiváltásának képessége vagy még az ezen is messze túlmutató zenei eredetiség: a felismerhető, egyedi zenei gondolat megfogalmazásának képessége. Rendkívül leszűkítő ez a kiválogatás, pontosan az ellentéte annak, hogy „egyetlen gyermeket sem hagyunk elveszni” (*no child is left behind*) – ahogyan ezt egy amerikai jelmondat nyomán itthon is szokás emlegetni. A megvalósult tanterv komoly és sikeres lépéseket tesz a társadalmi, vagyis a nevelés szocializációs oldalának felerősítésére, de egészében véve a művésztanárok szenvedélyes kíváncsisága az aranylázhoz hasonlatos: saját

példájukból kiindulva azt remélik, hogy neveltjeikben is kell, hogy legyen valami. Ez az erős hit, egy zárt közösség – joggal – speciális tudásként megélt élményeiből táplálkozó megtartó erő valósítja meg az álmokat. De haladjunk sorjában.

9. ábra Sárközi Lili gitározik

1. Szegregáció

A jelen esetben ez kinyilatkoztatás, hiszen Snétberger Ferenc saját életpéldájából kiindulva, hátrányos helyzetben lévő roma gyermekeket akar hangszerhez, szaktanárhoz, tehetségformáló együttműködéshez juttatni. Ebből a szempontból közömbös, hogy az Egyesült Államok négy évtized deszegregációs iskolázásával ért el valamit a társadalmi kommunikáció területén (Clotfelter 2004); ez a projekt mással foglalkozik. Hasonlóképpen nem idetartozó és irreleváns, hogy Magyarország hol tart a deszegregáció folyamatában (Kertesi – Kézdi 2009), mert ez a kérdés már a pályázat beadása előtt eldöntetett. Legyen ez a társadalmi, ugyanakkor pedagógiai tehertétel az általános iskoláztatás gondja, amely – mint tudjuk – akkor működik jól, ha „termékei” olyanok, mint amilyeneket a megrendelő (az állam) elvár. Az itteni pedagógiai diskurzus nem onnan indul, ahonnan a társadalom tervezett, de humán szempontból véletlenszerű iskolái. Korábban, negyven évig (1950–1990) ebben az országban mindenkinek „egyformának” kellett lennie: az iskolába kerülés születési évszám szerinti, földrajzi alapú (de azért munkás, paraszt, értelmiségi és egyéb); az osztályba sorolás betűrendes; az eredmény: ismeretlen osztálytársak és tanárok órarendes sorjázása. (Voltak sokan, akik egész szakmai életüket arra áldozták, hogy ez ne így legyen.) Az itteni diákok az ismert mester elé járultak, meghitt és reményteljes pillanatokkal vallottak holt tárgyakon keresztül élni akarásukról, és nem kellett kérdezniük (mint Makrát a cigányok Kertész Ákos hírhedt regényében), hogy ugye, te is roma vagy? *A kiválasztók*

maguk is példaképek: klasszikus, jazz és pop-zenészek itthonról és a nagyvilágból, akik a *kiválasztottakba* különleges bizalmat fektettek, és az utóbbiak megéreztek ezt a kötődést. Ez a fajta kapcsolat nem jellemző a „nyitott” és több évszázada véletlenszerű átlagiskolákra. A kiválasztás – döntő mozzanat: elvárásokat és magas igényeket jelent. A diákokkal szembeni, tiszteletből fakadó igényesség („követelek, mert tisztellek”) a nevelői hatás záloga.

10. ábra Klarinétóra

2. Klauzúra és a hely szelleme

A fenti középkori, illetve régebbi fogalmak magyarázatra szorulnak, de használatuk távolról sem metaforikus. Bár a zene kolostora itt egy festői völgy és elzártság még a falutól is, azért van kimenő és látogatás, de a tábori élet szigora, a tanulmányi idő rövidsége – egyáltalán, a mért idő fenyegetésezene szeretete (musicophilia; Sacks 1999), a muzikalitás, a kitörölhetetlen zenei képzetek, az intenzív zenei átélések az örülettől a melankóliáig sokféleképpen szedhetik áldozataikat... Mi a magyarázata, hogy ilyen szorítás és szokatlan terhelés mellett a tábor hangulata szárnyal, a koncertekre érkező művészek feldobódnak, zenei empátiájuk sugárzásában „testvéri tankok dübörögnek fel”?

A magyarázat kézenfekvő: az ide bejutó gyermekek, kamaszok, fiatal felnőttek többszörös, mély belső és külső motivációval érkeznek: ki akarnak szakadni abból, amiben vannak, mert a zenészi pálya történetileg is ezt ígéri. Példaképeik a szórakoztató zene ikonjai (Armstrongtól Ellingtonon át L.L. Juniorig) és hisznek abban, hogy a violinkulcs minden kaput nyit. Az már a projekt megvalósítóinak gondos tervezése, hogy a kimozdítás a mindent jelentő családból elfogadható, rácsodálkoztatóan sokkoló, esetleg szenzációs legyen. Többen még sohasem jártak ilyen helyen; többen messze nem engedhetik meg

maguknak azt az életszínvonalat, amelyet a tábor képvisel. Itt rend(tartás) van, az eredményes munkát biztosító szigor: ez megmagyarázza a relatív elzártság szükségességét. Benne van ebben a bezártságban az összpontosítás lehetősége, a fókusz: hogy a zene, csak a zene legyen. Ezen a szinten már arról is beszélhetünk, hogy ez a koncentráltság, a zenei lehetőségek kreatív kutatása határozza meg a hely szellemét (genus loci), ennek a művészeti ágának a feltétlen tisztelete a közös nevező és benne a szent örületé: az egyéni virtuozitásé. Jó klastrom ez egy muzsikusként... Ezen a pályán – és ez máshol sem árt – kell időnként az elzárkózás a kaotikustól. Minden zenésznek megvan a vatikáni abbésága (mint Liszt Ferencnek), legfeljebb máshol és másként. Felsőörs, a tanárok és diákok zenei zarándoklatainak Mekkája, máris élményes szellemi kisugárzással bír.

11. ábra Snétberger Ferenc: kamarazene óra előtt

3. Perszonalizáció

Korábban már céloztunk arra, hogy a neveléstudomány (és a pedagógiai gyakorlat) örök időkre birkózik számos (gyakran látszólagos) ellentéttel, mint például az egyed genetikai kódoltságának és nevelhetőségének gyakori kontrasztja. Mivel az előbbi biológiai adottság, az utóbbi történetileg kifejlődött humán vonás, ellentétüket sokan egyfajta arányosságnak tekintik: jellemzően a fiatalabb tanárok még 70 % esélyt adnak a nevelhetőségnek, az idősebbek inkább fordítva – a kiegészítés pedig még ez utóbbi arányon is ronthat. Az angolszász országokban ez a jelenség a hírhedt „nature or nurture” vitában fogalmazódik meg. Vagy a természetes (biológiailag biztosított) fejlődést támogatjuk és hagyjuk megmutatkozni (nature), vagy inkább a társadalmi beilleszkedés iránti igény zseni hajtásait dajkáljuk (nurture). Valamilyen arány elfogadása – és a *belenyugvás* – elengedhetetlen a pálya csak ránk jellemző ösvényének kitaposásához; a változatok száma nagy, más és más formák

bukkannak fel a „kényszeriskolákban” („mindnyájan csak muzsájból vagyunk itt”), vagy a reformpedagógiákban – az anti-pedagógia vagy a pedagógiai patológia eseteit nem is említve. A Snétberger Zenei Tehetség Központ művésztanárait, zenepedagógusait kevésbé érdekli ez az ellentét (nem úgy, mint a „közismereti” tantárgyakat tanítókat), de tény és való, hogy szakirányú erőfeszítéseik preferált célja a (zenei) személyiség fejlesztése, vagyis a nevelés *perszonalizációs* dimenziója: mi van a génjeidben, mit tudok abból kihozni? Az egyes tanárok és diákok személye, személyes attitűdje, a rájuk irányuló figyelem, szeretet, aggodás, együttérzés stb. kultikus méreteket ölthet: az ilyen „személyi kultuszok” elfogadhatók és működtethetők a különlegesen nehéz feladatok elvégzéséhez szükséges inflexiós pontokon történő átjutáshoz. A laikus kevésbé tudja elképzelni, hogy milyen „thermopülei szorosok” állnak a hangszeres fejlődés útjába: hogy miként lehet megnyújtani egy negyedik vagy ötödik ujjat, hogy távolabbra is hasson, mint ameddig elér. A zenésznek sportolói edzettségre, elszánt és kitartó gyakorlásra, különlegesen hosszú időn átnyúló összpontosító képességre, a hosszú távú memóriából is villámgyors felidőzésre van szüksége (már játszom is és közben – *realtime* – emlékezem). Agynemesítő tevékenység a zene, még a hallgatása is, de főként gyakorlati művelése. Nem meglepő, hogy akik muzsikálnak, azok más stúdiókban is jobb eredményeket érnek el (vö. Barkóczi – Pléh 1977; Kokas 1972), jobban megközelítik *saját képességeik optimumát*.

12. ábra We are the champions (mi vagyunk a bajnokok)

A társadalmi beágyazottság

Az előző fejtegetésekben súlyos bilincseket raktunk az iskolakísérlet kezére-lábára: a szegregáció, a klauzúra, a perszonalizáció „stigmáit”, ugyanakkor meg is magyaráztuk, hogy miért van szükség ezekre, és miként működnek mégis itt és most. Erőltetettnek tűnik azonban társadalmi beágyazottságról beszélni,

hiszen a fiatalokat valójában kiragadták társadalmi (családi-kulturális) környezetükből és egy Shaolin iskolára emlékeztető tábori napirendbe gyömöszölték (valahol az Isten háta mögött). Ez azonban csak a látszat. Olyan humán és természeti körülmények közé varázsolták őket, amelyek korábbi életükben egyszerűen nem voltak hozzáférhetők. Ami pedig a befogadó közeget illeti, világosan látnunk kell, hogy a zeneórák, a szereplések, a vendégművészek hangversenyei, a Nyílt Napok csak a jéghegy vakítóan csillogó csúcsa (a perszonalizációból kicsikart „magunk szerelme”), a mélyben temérdek önzetlen munka rejtőzik, amely az átlagszint fölé emeli, megvalósítja ezt a látomást. A projekt logisztikájának okossága a „sikerre ítélt” csapat kivételesen magas színvonalú együttműködésének, együttgondolkodásának eredménye. (És most felejtjük el a mindennapok apró keserveit, hogy elég volt-e a vacsora; megint nincs E húr; hová tűnt ez a kotta; ki vitte el a cigimet; nincs térerő stb.; emelkedjünk magasabb szintre.) Mit tesz ez a roma és nem roma „harcosokból” álló csapat (a művésztanárok, a menedzseri stáb, a mentorok, az animátorok) a nevelői hatás *szocializációs oldalának megerősítésére*, a korábban kellően hangsúlyozott perszonalizáció ellensúlyozására?

A már felemlített kisebbségtudományi szakirodalomban (pl. Clotfelter 2004; Kertesi – Kézdi 2009) az egyik fontos vizsgált tényező *a társadalmi kontaktusok száma* eltérő kultúrájú és szociális státuszú személyek között (főként az olyan kapcsolatoké, amelyekre hosszabb távon is lehet számítani). Ilyen interakció jött létre a (nem csak, vagy főként nem roma) tanárokkal, az intézmény menedzseri-adminisztratív munkatársaival, a mentorokkal, az animátorokkal, a sikeres hangversenyek közönségéből a rajongókkal, a kutatókkal, a filmesekkel, a projekt nagy társadalmi szórású támogatóival, és még sorolhatnánk. Az ügynek ez az interferenciáktól sem mentes „klientúrája” biztosíték az inter- és intra-szociális párbeszéd fennmaradására.

Bár az óraszámokban vannak jelentős különbségek, de a tantervi órák fele (9 tantárgy) *a hazai és globális beilleszkedést* szolgáló tantárgyak. Közülük a zenei tevékenységekhez leginkább a „Médiaművészet” és a „Színpadi előadóművészet” illeszkedik; (ön)tudat-formálónak az „Emberi jogok, demokrácia”, illetve a „Roma kultúrtörténet” tárgyak tanulmányozása tűnik. Társadalmi érvényesülést tanít a „Marketing”, a „Pályaorientáció” és áttételesen a „Tanulásmódszertan” is. A legkönnyebben kamatoztatható, közvetlen hasznot hozó, mégis a globális beilleszkedést segítő tantárgy a „Számítástechnika” és az „Angol nyelv”. Az utóbbi tantárgy iránt kezdetben csekély motiváltság mutatkozott, azonban a magas óraszám és a tanár személyiségének hatására ráéreztek a fiatalok, hogy a világban ma már elengedhetetlen az angol nyelv és a (legalább) kétnyelvűség.

A koncepció részét képezik azok az áthidaló technikák is, amelyeket nem éppen kockázatmentes innovációknak is tekinthetünk, főként pszichológiai szempontból: ez pedig a friss, még aligha kiérlelt, „új” tudás azonnali bemutatása éles, valós koncerthelyzetekben. Erőszakos siettetés ez; olyan mintha az inkubátorból kitépnénk a koraszülöttet az egyetlen paranccsal: lélegezz! Szakmailag olyan ez, mintha egy Vigotszkij-féle proximális (a legközelebbi fejlődési zóna) szakaszba tenyerelnénk bele, nem törődve a természetes fejlődési szakaszokérésének bevárásával (átvitt értelemben az sem lenne meglepő, ha időnként Vigotszkij vagy éppen Piaget szelleme kísértene a táborban...). A tanárok, tudatosan vagy sem, de hisznek egy ilyen potenciális fejlődési tér létezésében. Itt szinte mindenkinek egy lépéssel a képességei fölött kell haladnia, életre kell kelteni még azérésben lévő funkciókat is. Maga a tetten ért intelligencia az, amikor a zenei kreativitás nem eléggé alapos hangszertudás mögül, vagy elegendő előzetes tapasztalat nélkül tör elő... Ezt a kockázatot a hagyományos zeneoktatás aligha vállalja fel (az improvizációt pedig – a táborban honos formájában – végképp nem).

A pedagógiai csapdák kerülése

Voltaképpen a társadalmi beilleszkedés sztereotípiáit segít elkerülni – mert más mintákat ad – néhány pedagógiai dichotómia (kettősség, gyakran sarkított ellentét) tartalmi megsemmisítése (néhány manapság divatos, mesterséges léggömb kipukkasztása). A legtöbbjük – megfelelően előkészített befogadó közegben – hamis ellentét. Ilyen például *a kooperáció és a kompetíció* kettőssége (együttműködés, szemben a versengéssel), amely a zenészek számára műfaji és tartalmi okokból kötelező vállalás és nem vagy-vagy. Kamarazenében, jazz-formációkban, szimfonikus (és nem szimfonikus) zenekarokban a kooperáció szabály és a legmagasabb rendű erény; ugyanennek a viselkedésnek az ellentéte, a versenyképesség, a versengéstől is sarkallt többletteljesítmény akkor válik erénnyé, amikor – ugyanaz a személy – szólóhangszerrel, szóló művészként egyedül áll a színpadon. Hol itt az ellentét? Mindkettőt tökéletesen kell végrehajtani.

Eddig úgy tűnik, hogy a tábor sikeres volt abban is, hogy az *informális tanulást* (családban, természetben) valamiképpen összeegyeztesse *a formális tanulással* (iskolarendszerű tanórák). A leginkább megoldhatatlannak tűnő ellentét az *intenzív tanulás* (magas óraszámokban, jó körülmények között, rávezető szakaszokkal) és a folyamatos, ehhez képest lassú (bár algoritmikus), átlagos, vagy annál rosszabb körülmények közötti, otthoni (bepótlandó) *hagyományos tanulás* között feszül. Aki bírja, felgyorsul, felemelkedik, magabiztossá válik; de van, aki nem bírja, összeroppan, vagy csak komp, amely visszatér mindig ugyanoda. A védekezést, hogy ez ne történjék meg, a megfelelően felfuttatott *csoporthatás, csoportdinamika* adja meg, amely a táborban társas folyamat: a

mester „másolása” mellett a diákok egymás edzői, a kapott stratégiák készséggé építői, egyben kritikusai. A zenében is a legjobb egy kooperáló csapattag „minőségbiztosítása”. Ez a reflektivitás és az érvelési minták kialakítása mellett az állandó önellenőrzés – voltaképpen metakogníció – kiválóan alkalmas a zenei gondolkodási sémák megalkotására, még a végső zenei forma megfogalmazása előtt. A társas zenélés tartalmilag is megköveteli ezt a *szellemi önfegyelmet*, amely ugyanakkor nem zárja ki, hanem éppenséggel igényli az egyéni, az *autonóm tanulást* és fejlődést.

Az utóbbi két fejezetben azt részleteztük, hogy miként ötvözi a projekt a nevelési perszonalizáció és szocializáció kontrasztját mint tézist és antitézist, abból a célból, hogy a szintézisben társadalmi beilleszkedésre és zenei túlélésre képes, kortárs egyéniségeket formáljon.

Összegzés

Fel sem dolgozott kérdőívek, tanári jelentések, feladatok és szerződések, dokumentum-halmok, fogadkozások és vállalások dzsungeléből kipillantva, a tábori nyüzsgéstől és a zajos sikerektől látszólag érintetlenül, a pedagógiai empátia segítségével a fent leírt jeleket észleltük a „Hadak Útján”. Csak aki benne él, az képes felfogni, hogy miféle „háborúzás” ez az „érted haragszom” nap, mint nap – de hívhatjuk gyakorlati pedagógiának is. A szerző esetleges előítéleteitől, meghatottságától vagy belemagyarázásaitól függetlenül a következő tényekről számolhatunk be.

1. Nem kevés munkával létrejött egy zenei, kísérleti iskola, amely akár tudatos, akár ösztönös választással (vagy csak a projekt kiírása értelmében) *a különözés* keskeny, de szakmailag jutalmazó (hadi)ösvényére lépett.
2. Eredeti célkitűzésének megfelelően olyan *elitképzést* folytat, amely rövid időn belül Magyarországon és külföldön is ismertté tette.
3. Céljai elérése érdekében felvállalta a szegregált, klauzúras, perszonalizációra törekvő nevelési preferenciákat, amelyet a zenei tartalom és részben a társadalmi immobilitás magyaráz.
4. Ugyanakkor olyan modern tantárgyakat és tantárgy-pedagógiai módszereket iktatott tanulmányi rendjébe, amelyek a nevelés szocializációs dimenziójának felerősítését és a társadalmi beilleszkedést direkt módon is segítő pedagógiai eljárások.
5. Megoldásainak jelentős része egyben pedagógiai innovációnak számít. Sikerével utat mutat, példaként szolgál egy kisebbségnek, egyelőre csak a

zenében elkötelezettek számára. Tevőlegesen várjuk, hogy mikor lesz a kivételtől szabály.

13. ábra A Snétberger Zenei Tehetség Központ logója

Epilógus

Voznyeszenszkij mára már elfeledett, „Siguldai ősz” című versében „...egy nő fut a lankán, fut lefele, mint az őszi ág leszakadt levele: ki mentheti meg?” A Snétberger Alapítvány animált logóján egy roma kislány egy hangjegybe kapaszkodva emelkedik fölfelé egy irdatlan magas fal előtt: a zene felemel... Vajon mi várja a fal tetején? Varázsszőnyeg vagy szögesdrót? A valóságban a variációk száma végtelen. Ez viszont már valóban nem a projekt hatásköre.

* **Dr. Bárdos Jenő** az Eszterházy Károly Főiskola professor emeritusa

Irodalom

Barkóczi Ilona–Pléh Csaba 1977: *Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*. Kecskemét, Kodály Intézet.

Clotfelter, Charles T. 2004: *After Brown. The Rise and Retreat of School Desegregation*. Princeton and Oxford, Princeton University Press.

Dresch Mihály Quartet 2009: *Ritka madár (Rare Bird)*. Budapest, BMC (Budapest Zenei Központ, L.V.Hang stúdió XP037, etno-jazz CD.)

Kertesi Gábor–Kézdi Gábor 2009: Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. *Közgazdasági Szemle*, LVI. évf. 959–1000.

Kertész Ákos 1971: *Makra*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó.

Kokas Klára 1972: *Képességfejlesztés zenei neveléssel*. Budapest, Zeneműkiadó.

Sacks, Oliver 2007: *Musicophilia. Tales of Music and the Brain*. New York, Vintage Books.

Vigotszkij, Lev Szemjonovics 1971: *A magasabb pszichikus funkciók fejlődése*. Budapest, Gondolat.

Voznyeszenszkij, Andrej Andrejevics 1964: *Fémszirén*. Budapest, Európa

Jegyzetek

** A tanulmány a 2011. november 16-17-én, "Az oktatás a leghatékonyabb eszköz, amivel meg tudod változtatni a világot" című konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

[1] A szerző hálóját és köszönetét fejezi ki Mészáros Zoltán ügyvezető igazgatónak és Kőműves Judit hálózati és ösztöndíj koordinátornak pártoló segítségükért.

[2] A fényképeket Melczer Zsolt, a Snétberger Zenei Tehetség Központ fotósa készítette.

Abstract

Jenő Bárdos

Music will elevate you... and save you. The Snétberger Music Talent Center: Pedagogical Challenges in a School Experiment of Roma Music Education

Ferenc Snétberger, the internationally acknowledged Roma guitarist and composer - with the help of The Norway Grant and others - created a model school, recognized on both local and international levels, in which disadvantaged, young Roma talents, via high quality tutoring and mentoring were able to commence their music careers. The 12 week, free training of nearly 60 students per year can be carried out simultaneously with primary and secondary education. A further aim of the project is to strengthen and revitalize the musical culture of the Roma minority by providing access to an internationally famous teaching staff, quality musical instruments and concert opportunities. Admitting the specific character of music education and the lack of social mobility in Hungary, experts of the project strove to establish a model which is able to balance the socialization and personalization dichotomy (a false controversy) in education. The author of the article had been especially interested in the pedagogical implications and methodological solutions by which they achieved their goal.

Forrás: Társadalmi Együttélés- 2012/3. szám

